

1 Įrodinėjimo pareiga

1.1 Kokios yra įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisyklės?

Belgijos teisės sistemoje skiriama civilinė ir komercinė teisė. Komercinė teisė yra specialioji teisė, taikoma komercinės veiklos subjektams, o civilinė teisė yra įprasta teisė.

Civilinėje teisėje įtvirtintas įrodinėjimo taisyklės galima rasti Civilinio kodekso (pranc. *Code civil* / flam. *Burgerlijk Wetboek*) 1315 ir tolesniuose straipsniuose. Tai yra uždara sistema, kurioje įrodymų formos yra griežtai reglamentuojamos (daugiau informacijos žr. toliau pateiktame atsakyme į 5a klausimą).

Komercinėje teisėje įtvirtintas įrodinėjimo taisyklės galima rasti Komercinės veiklos kodekso (pranc. *Code de commerce* / flam. *Wetboek van Koophandel*) 25 straipsnyje. Pagrindiniai ypatumai yra sistemos atvirumas ir santykinė įrodinėjimo laisvė komercinėse bylose. Komercinės veiklos kodekso 25 straipsnyje teigiama: „Komerciniai įsipareigojimai gali būti įrodinėjami ne tik civilinėje teisėje leidžiamų formų įrodymais, bet ir liudytojų parodymais visais atvejais, kai teismas mano, kad tai turėtų būti leidžiama, išskyrus tam tikrus atvejus, kai taikomos išimtys. Pirkimą ir pardavimą galima įrodyti priimta sąskaita faktūra, nedarant poveikio kitų formų įrodymams, leidžiamiems pagal komercinę teisę.“

Įrodymų procesiniai ir techniniai aspektai civilinėse ir komercinėse bylose reglamentuojami Teismų kodekso (pranc. *Code judiciaire* / flam. *Gerechtelijk Wetboek*) 870 ir tolesniuose straipsniuose. Teismų kodekso 876 straipsnyje reikalaujama, kad teismas ginčą spręstų vadovaudamasis atitinkamos rūšies ginčui taikomomis įrodinėjimo taisyklėmis. Ginčas yra arba civilinis, arba komercinis.

Šalis, kuri remiasi faktu, prielaida ar teiginiu, turi pateikti jų įrodymus. Šalis, reikalaujanti įvykdyti prievolę, privalo pateikti tos prievolės įrodymus. Ir priešingai, šalis, prašanti ją atleisti nuo prievolės vykdymo, privalo pateikti mokėjimo arba prievolę panaikinančio veiksmo įrodymus (Civilinio kodekso 1315 straipsnis). Teismo procese kiekviena šalis privalo pateikti faktų, kuriais ji remiasi, įrodymus (Teismų kodekso 870 straipsnis: *actori incumbit probatio*). Tada priešinga šalis gali nuginčyti šių faktų įrodomąją galią, jeigu tai yra įmanoma ir leidžiama.

1.2 Ar yra normų, atleidžiančių nuo pareigos įrodyti tam tikrus faktus? Kokiais atvejais? Ar galima tam tikrą teisinę prielaidą paneigti pateikiant įrodymus?

Jeigu nėra viešąja tvarka ar nacionaliniu saugumu pagrįstų prieštaravimų, galima pateikti bet kokių esminių faktų įrodymus. Tačiau proceso metu taikomi trys teisės pateikti įrodymus apribojimai. Pirma, įrodinėjamas faktas turi būti susijęs su byla. Antra, faktas turi būti įtikinamas, kitaip tariant, teismas turi juo įsitikinti, kad priimtų tam tikrą sprendimą. Trečia, fakto įrodymai turi būti teisiškai leistini: negali būti pažeidžiamas privatumas, profesinė paslaptis ir susirašinėjimo konfidencialumas.

Prezumpcijos priešinga šalis paprastai gali nuginčyti. Negalima nuginčyti tik nenuginčijamų prezumpcijų (lot. *juris et de jure*); iš tiesų teikti įrodymus joms nuginčyti yra neteisėta. Nuginčijamas prezumpcijos (lot. *juris tantum*) galima nuginčyti pateikus priešingus įrodymus. Šiuo atveju priimtinos įrodymų formos reglamentuojamos civilinėje teisėje, o komercinėje teisėje jos neregamentuojamos.

1.3 Kiek teismas turi būti įsitikinęs tam tikro fakto egzistavimu, kad galėtų juo pagrįsti savo sprendimą?

Teismas turi įsitikinti šalių pateiktų įrodymų galia ir jų patikimumu. Jeigu teismas padaro išvadą, kad pateikti įrodymai gali padėti išspręsti ginčą ir kad jie patikimai atspindi tiesą byloje, teismas jiems suteikia įrodomąją galią. Įrodymus galima laikyti tinkamais tik tada, kai teismas pripažįsta jų įrodomąją galią. Įrodomoji galia (pranc. *valeur probante* / flam. *bewijswaarde*) yra šiek tiek subjektyvi, o įrodymams priskirtas patikimų įrodymų statusas (pranc. *force probante* / flam. *bewijskracht*) yra griežtai objektyvus. Patikimų įrodymų statusas grindžiamas patikimumu, kurio galima tikėtis iš tos įrodymų klasės. Teisės aktais tam tikriems įrodymams priskiriamas patikimų įrodymų statusas, tačiau tik tuo atveju, jeigu ta įrodymų klasė laikoma pakankamai patikima, nes taip iš teismo atimama teisė spręsti savo nuožiūra. Tai pasakytina apie patvirtinamuosius dokumentus. Jeigu teismas teisėtai gauto dokumento turinį aiškina su jo faktine formuluote nesusiderinamu būdu, jis pažeidžia patvirtinamiesiems dokumentams priskiriamą patikimų įrodymų statusą. Nukentėjusioji šalis, remdamasi šiuo pažeidimu, gali Kasaciniam teismui (pranc. *Cour de cassation* / flam. *Hof van Cassatie*) pateikti kasacinį skundą teisės aspektais.

2 Įrodymų rinkimas

2.1 Ar įrodymai visuomet renkami šalies prašymu, ar tam tikrais atvejais teisėjas įrodymus gali rinkti ir savo iniciatyva?

Teiginį pateikianti šalis turi sugebėti jį įrodyti. Kai kuriais atvejais teismas gali nurodyti šaliai duoti parodymus, pavyzdžiui, nurodydamas asmeniui prisiekti (Civilinio kodekso 1366 straipsnis). Laikydamasis griežtų sąlygų, teismas gali pareikalauti, kad šalis, davusi priesaiką, duotų parodymus, nes nuo to priklausys bylos baigtis arba pagal tai bus nustatoma priteistina suma.

Teismas gali apklausti šalis ir nurodyti apklausti liudytojus, išskyrus atvejus, kai tai draudžiama teisės aktais (Teismų kodekso 916 straipsnis). Jis taip pat gali nurodyti ekspertams konstatuoti faktą arba pateikti techninę išvadą (Teismų kodekso 962 straipsnis).

2.2 Jeigu šalies prašymas rinkti įrodymus patenkinamas, kokie veiksmai atliekami toliau?

Prašymus surinkti įrodymus viena iš šalių turi pateikti arba pagrindiniame pareiškime, arba papildomame pareiškime, teikiamame proceso metu. Teismas prašymą gali patenkinti arba nepatenkinti, nurodydamas priežastis.

Kai dokumentas turi būti patikrinamas (Teismų kodekso 883 straipsnis) arba teigiama, kad dokumentas yra netikras (Teismų kodekso 895 straipsnis), teismas nurodo šalims atvykti su teisiniais atstovais arba be jų ir pateikti dokumentus, skirtus palyginti, arba dokumentą, apie kurį teigiama, kad jis netikras. Teismas gali nedelsdamas išnagrinėti ir išspręsti šį klausimą arba nurodyti pateikti dokumentą kanceliarijai, o tada – skirti tyrimo veiksmus arba nurodyti ekspertams juos atlikti. Tada teismas sprendžia dėl dokumentų patikrinimo arba dėl teiginio apie dokumento netikrumą.

Kai šalis pasiūlo faktą įrodyti vieno ar daugiau liudytojų parodymais, teismas gali leisti paimti šiuos parodymus, jeigu jie yra leistini (Teismų kodekso 915 straipsnis). Jeigu nedraudžiama teisės aktais, teismas gali nurodyti apklausti liudytojus. Liudytojus teismo kancleris pakviečia likus bent aštuonioms dienoms iki jų apklausos dienos. Jie turi prisiekti, juos teisėjas apklausia individualiai. Teisėjas gali liudytojui pateikti klausimus savo iniciatyva arba vienos iš šalių prašymu. Parodymai paimami raštu, perskaitomi, prireikus – pataisomi ir papildomi, o tada liudytojo apklausa baigiama.

Siekdamas išspręsti ginčą arba jo išvengti, teismas gali nurodyti parengti eksperto išvadą. Eksperto išvadoje turi būti nurodyti tik konstatuoti faktai ir techninės išvados (Teismų kodekso 962 straipsnis). Ekspertas savo darbą atlieka prižiūrimas teismo. Šalys suteikia ekspertui visus reikiamus dokumentus ir įvykdo visus pagrįstus eksperto prašymus. Išvada turi būti pateikiama iki teismo nurodyto nustatytos dienos. Jeigu teismas yra įsitikinęs priešingai, jis neprivalo vadovautis eksperto išvada.

Savo iniciatyva arba šalių prašymu teismas gali atlikti byloje nurodytos vietos apžiūrą (Teismų kodekso 1007 straipsnis). Šią apžiūrą, kuri gali būti atliekama šalims dalyvaujant arba nedalyvaujant, atlieka ją skyręs teisėjas arba šiuo tikslu oficialiai paskirtas asmuo. Parengiamas ir šalims įteikiamas oficialus visų atliktų veiksmų ir nustatytų faktų protokolai.

2.3 Kokiais atvejais teismas gali atmesti šalies prašymą gauti įrodymus?

Teismas neprivalo patenkinti šalies prašymo surinkti įrodymus. Tačiau jeigu atlikti tyrimo veiksmą teismo prašo kita teisminė institucija, jis privalo šį veiksmą atlikti (Teismų kodekso 873 straipsnis).

2.4 Kokios būna įrodinėjimo priemonės?

Bendrosiose civilinės teisės normose numatytos penkios įrodymų rūšys: patvirtinamieji dokumentai, liudytojų parodymai, prezumpcijos, šalių pareiškimai ir prisiekus duoti parodymai (Civilinio kodekso 1366 straipsnis).

Patvirtinamieji dokumentai (Civilinio kodekso 1317 straipsnis) gali būti oficialus dokumentas (pranc. *acte authentique* / flam. *authentieke akte*) arba privatus dokumentas (*acte sous seing privé* / *onderhandse akte*). Oficialus dokumentas yra nurodyta forma tuo tikslu įgalioto valstybės pareigūno (pavyzdžiui, notaro arba civilinės metrikacijos įstaigos pareigūno) parengtas dokumentas, kuris yra jame esančio susitarimo visiškai patikimas įrodymas tarp šalių ir prieš trečiąsias šalis. Privatus dokumentas, kurį yra pripažinusios ir pasirašiusios visos suinteresuotosios šalys ir kurio yra tiek egzempliorių, kiek yra šalių, tarp šalių laikomas visiškai patikimu įrodymu. Oficialus arba privatus dokumentas turi būti parengtas visiems klausimams, kurių suma arba vertė viršija 375 EUR (Civilinio kodekso 1341 straipsnis).

Liudytojų parodymai (Civilinio kodekso 1341 straipsnis), kurie prieštarauja oficialiems dokumentams arba papildo jų turinį, yra neleistini. Tačiau jeigu raštu esama tik pradinių įrodymų arba patvirtinamųjų dokumentų neįmanoma pateikti, liudytojų parodymai yra leistini.

Prezumpcijos (Civilinio kodekso 1349 straipsnis) yra išvados, kuriomis teisės aktais arba teismo iniciatyva nežinomas faktas netiesiogiai nustatomas iš žinomo fakto. Prezumpcijos negali papildyti dokumentų turinio, tačiau, kaip ir liudytojų parodymai, jos gali būti laikomos *prima facie* įrodymais, o šiuos galima papildyti rašytiniais įrodymais ir naudoti vietoje dokumentų, kurių neįmanoma pateikti.

Šalių pareiškimai (Civilinio kodekso 1354 straipsnis) yra teisminiai arba neteisminiai. Teisminis pareiškimas (pranc. *aveu judiciaire* / flam. *gerechtelijke bekentenis*) yra teisme šalies arba jos įgalioto atstovo padarytas pareiškimas, laikomas visiškai patikimu įrodymu jį pateikiančio asmens atžvilgiu. Tačiau neteisminiam pareiškimui (pranc. *aveu extrajudiciaire* / flam. *buitengerechtelijke bekentenis*) jokie oficialūs reikalavimai netaikomi.

Viena šalis gali pareikalauti, kad kita šalis prisiektų (lemiama priesaika (pranc. *serment décisoire* / flam. *beslissende eed*)) (Civilinio kodekso 1357 straipsnis), arba to gali pareikalauti teismas. Kai duodama lemiama priesaika, pareiškimas laikomas įtikinamais įrodymais tik pareiškimą padariusio asmens naudai arba nenaudai.

Įrodymai komercinėse bylose neregamentuojami (Komercinės veiklos kodekso 25 straipsnis), tačiau viena įrodymų rūšis yra būdinga tik komercinėms byloms, t. y. priimta sąskaita faktūra pirkimo-pardavimo sutarčių atveju. Komercinės veiklos subjektas priimta sąskaita faktūra visada gali pasinaudoti kaip tinkamais įrodymais, o visi kiti rašytiniai dokumentai gali būti laikomi įrodymais tik tuo atveju, jeigu jie yra gauti iš priešingos šalies.

2.5 Kaip gaunami liudytojų parodymai? Ar ekspertų įrodymai gaunami kita tvarka? Kokia tvarka teikiama rašytiniai įrodymai ir eksperto išvados (nuomonės)?

Liudytojų parodymai Civiliniame kodekse laikomi atskira įrodymų forma. Procesiniai ir techniniai aspektai reglamentuojami Teismų kodekse. Eksperto išvada yra tik viena iš keleto įrodymų formų, ji reglamentuojama Teismų kodekse. Šalys gali prašyti teismo pakviesti liudytojus, tačiau negali skirti ekspertų savo iniciatyva; tai gali padaryti tik teismas.

Patvirtinamieji dokumentai turi patikimų įrodymų statusą ir teismas turi laikytis jų turinio, tačiau ta pati nuostata eksperto išvadoms ir nuomonėms netaikoma. Jeigu teismas yra įsitikinęs priešingai, jis neprivalo vadovautis išvados ar nuomonės duomenimis (Teismų kodekso 962 straipsnis).

2.6 Ar tam tikros įrodinėjimo priemonės yra svaresnės už kitas?

Reglamentuojamos įrodymų formos turi hierarchiją. Aukščiausią statusą turi pareiškimai ir prisiekus duoti parodymai. Rašytiniai dokumentai visada turi aukštesnį statusą negu liudytojų parodymai ir prezumpcijos. Oficialūs dokumentai turi visiškai patikimų įrodymų statusą tarp šalių ir trečiųjų šalių atžvilgiu, o pripažintas privatus dokumentas laikomas visiškai patikimu įrodymu tarp šalių. Liudytojų parodymais ir prezumpcijomis galima remtis tik tuo atveju, jeigu patvirtinamieji dokumentai yra neišsamūs arba jeigu įrodytino susitarimo patvirtinamųjų dokumentų pateikti neįmanoma.

2.7 Ar tam tikri faktai turi būti įrodyti tik tam tikromis įrodinėjimo priemonėmis?

Priklausomai nuo to, ar byla yra civilinė, ar komercinė, leistinos įrodymų formos yra reglamentuojamos arba neregamentuojamos. Pagal civilinę teisę oficialus arba privatus dokumentas turi būti parengtas visiems klausimams, kurių suma arba vertė viršija 375 EUR (Civilinio kodekso 1341 straipsnis). Įrodymais gali būti laikomi tik tokie dokumentai; liudytojų parodymai ir prezumpcijos yra neleistini. Komercinėse bylose, priešingai, liudytojų parodymai ir prezumpcijos, kurie prieštarauja dokumentų turiniui arba jį papildo, yra leistini.

2.8 Ar įstatyme nustatyta liudytojų pareiga duoti parodymus?

Liudytojai išklausomi šalių prašymu arba teismo nurodymu (Teismų kodekso 915 ir 916 straipsniai).

Liudytojų atvykimas reglamentuojamas Teismų kodekso 923 ir tolesniuose straipsniuose.

2.9 Kokiais atvejais jie gali atsisakyti duoti parodymus?

Jeigu liudytojas kviečiamas atvykti, tačiau prašo jį nuo šios prievolės atleisti dėl pagrįstos priežasties, šį klausimą sprendžia teismas. Viena iš pagrįstų priežasčių, pavyzdžiui, gali būti tai, kad liudytojas privalo laikytis prievolės saugoti profesinę paslaptį (Teismų kodekso 929 straipsnis).

2.10 Ar atsisakęs liudyti asmuo gali būti nubaustas arba priverstas duoti parodymus?

Liudytoju kviečiamas asmuo privalo atvykti. Jeigu jis neatvyksta, teismas vienos iš šalių prašymu gali nurodyti teismo antstoliui (pranc. *huissier de justice* / flam. *gerechtsdeurwaarder*), kad šis įteiktų liudytojui šaukimą (Teismų kodekso 925 straipsnis). Liudytojui, kuris gavo šaukimą ir neatvyko, baudžiamąja tvarka skiriama bauda (Teismų kodekso 926 straipsnis).

2.11 Ar yra asmenų, iš kurių negali būti gaunami įrodymai?

Liudytojo parodymai nėra tinkami, jeigu juos duoda asmuo, neturintis teisinio veiksnio liudyti (Teismų kodekso 961 straipsnio 1 dalis).

Jaunesnis nei 15 metų nepilnamečis negali duoti parodymų prisiekęs. Jo padaryti pareiškimai gali būti laikomi tik informacija (Teismų kodekso 931 straipsnio pirma pastraipa).

Nepilnamečiai turi teisę, kad teismas juos išklaustytų byloje dėl naudojimosi tėvų valdžia, gyvenimo sąlygų ir teisių bendrauti su vaiku. Kai teismas nusprendžia apklausti nepilnamečį, nepilnamečis gali atsisakyti duoti parodymus (Teismų kodekso 1004/1 straipsnis).

Vaikai ir kiti tiesiosios žemutinės linijos giminaičiai negali duoti parodymų byloje, kuriose jų tėvai ar tiesiosios aukštesnės linijos giminaičiai turi priešingų interesų (Teismų kodekso 931 straipsnio antra pastraipa).

2.12 Kokį vaidmenį atlieka teisėjas ir šalys apklausiant liudytoją? Kokiomis sąlygomis liudytoją galima apklausti per vaizdo konferenciją ar naudojant kitas technologijas?

Liudytojams duodant parodymus, šalys negali jų pertraukti ar jiems tiesiogiai užduoti klausimų, o visada turi kreiptis į teisėją (Teismų kodekso 936 straipsnis).

Teisėjas savo iniciatyva arba šalies prašymu gali pateikti klausimą liudytojui, į kurį atsakant būtų patikslinami ar papildomi liudytojo parodymai (Teismų kodekso 938 straipsnis).

Netiesioginiai įrodymai yra leistini; jie nėra draudžiami jokia teisės nuostata ar principu. Be to, pagal Teismų kodekso 924 straipsnį teismui leidžiama nuspręsti, kad, jeigu liudytojas gali įrodyti, jog jis negali atvykti asmeniškai, jo parodymai gali būti paimti ten, kur jis yra.

3 Įrodymų vertinimas

3.1 Ar teismui priimant sprendimą taikomi apribojimai, jeigu šalis įrodymus gavo neteisėtai?

Neteisėtai gauti įrodymai teismo procese negali būti naudojami. Todėl, priimdamas sprendimą, teismas tokių įrodymų privalo nepaisyti. Įrodymai, gauti pažeidžiant privatumą, profesinę paslaptį ar susirašinėjimo konfidencialumą, yra neteisėti ir neleistini.

3.2 Ar mano parodymai bus laikomi įrodymais, jeigu esu bylos šalis?

Šalies išduoti dokumentai negali būti naudojami kaip tai šaliai palankūs įrodymai. Tačiau komercinės veiklos subjekto išduotą ir vartotojo priimtą komercinio sandorio sąskaitą faktūrą komercinės veiklos subjektas pagal komercinę teisę gali naudoti atitinkamiems faktams įrodyti. Tinkamai tvarkomus apskaitos dokumentus teismas gali priimti kaip komercinės veiklos subjektų tarpusavio operacijų įrodymus.

Teisminis pareiškimas yra teisme šalies arba jos įgalioto atstovo padarytas pareiškimas, laikomas visiškai patikimu įrodymu jį pateikiančio asmens atžvilgiu.

Paskutinis naujinimas: 29/10/2019

Šio puslapio turinį nacionaline kalba tvarko atitinkamos Europos teisminio tinklo kontaktinės įstaigos. Vertimus atliko Europos Komisijos tarnyba. Į kompetentingos nacionalinės institucijos originale įvestus pakeitimus vertimuose gali būti neatsižvelgta. Nei Europos teisminis tinklas, nei Europos Komisija nepriima atsakomybės ar įsipareigojimų dėl šiame dokumente pateiktos arba nurodytos informacijos arba duomenų. Daugiau informacijos apie už šį puslapį atsakingos valstybės narės autorių teisių taisyklės rasite puslapyje „Teisinė informacija“.